

THE EVOLUTION OF THE ROMANIAN POLITICAL THINKING IN THE PERIOD 1821-1829

Iulian PÎNIȘOARĂ

„Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

ABSTRACT

AT THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY, THE ROMANIAN SOCIETY WAS GOING THROUGH A PERIOD MARKED BY PROFOUND CHANGES. HOWEVER, THE CIRCUMSTANCES OF THE ROMANIAN MODERNIZATION ARE EXTREMELY COMPLEX. SOME CHANGES BEGAN TO BE FELT SINCE THE END OF THE EIGHTEENTH CENTURY, WITH THE WEAKENING OF THE PHANARIOT RULERS AS KNOWN IN ROMANIAN HISTORIOGRAPHY THE PERIOD THAT LASTS BETWEEN THE BEGINNING OF THE EIGHTEENTH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE NEXT, MORE PRECISELY THE PERIOD 1711-1821. THE INNOVATIONS CONCERNED NOT ONLY POLITICAL BUT ALSO CULTURAL ASPECTS. ROMANIAN POLITICAL THINKING IN ITS EARLY FORMS WAS LARGELY DEPENDENT ON THE ENLIGHTENMENT THAT ENCOMPASSED THE WHOLE OF EUROPE.

KEY WORDS: WAR, TURKEY, ENLIGHTENMENT, RUSSIA, VLADIMIRESCU, TĂUTU, RÂMNICEANU

Influența civilizației occidentale asupra principatelor române începea să își facă simțite efectele odată cu intensificarea luptei pentru supremație în sud-estul Europei a celor trei mari puteri regionale: Rusia, Austria și Turcia, mai ales odată cu ocupațiile militare pe care trupele austriece și rusești le exercită asupra teritoriilor românești în timpul conflictelor dintre ele din anii 1769-1774 și 1787-1792. În aceste vremuri se produc primele scurtcircuite care demonstrează imposibilitatea administrației fanariote de a păstra impenetrabile principatele Moldovei și Valahiei la ideile europene.¹

Înnoirea culturală a fost posibilă, în parte, și datorită creșterii sensibile a numărului de cărți ce ajungeau în bibliotecile de la noi, atât în cele “publice” cât și în cele particulare. Cele mai bogate dintre aceste biblioteci “publice” erau cele care aparțineau celor două Academii domnești din capitalele celor două principate, București și Iași. Nu mai puțin “dotate” erau și bibliotecile ce funcționau în cadrul celor două mitropolii de la București și Iași, bibliotecile unora dintre mănăstirile cele mai însemnate, precum Ghighiu și Cernica, precum și biblioteca seminarului de la Socola.²

Una dintre preocupările fundamentale ale protipendadei era aceea de a-și dota bibliotecile private cu cele mai importante titluri ale vremii. Astfel, cele mai cunoscute dintre bibliotecile particulare, la finele secolului al XVIII-lea, erau cele ale lui Ioan Canta Leon Gheuca, Manolache Bogdan, Iordache Catargi, precum și cele ale unora dintre cele mai ilustre familii boierești din principate precum cele ale Rosnovenilor, Brâncovenilor,

---

¹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, Humanitas, București, 1992, p. 109.

² Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în principatele române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 54.

Sturdzeștilor, Balșilor, Văcăreștilor.¹ Așa cum aprecia și istoricul Vlad Georgescu, probabil cea mai bogată și cea mai celebră dintre toate bibliotecile de la acea vreme era cea a lui Iordache Rosetti-Roznovanu, moștenită și îmbunătățită de către fiul său, unul dintre personajele importante din istoria Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea.²

Atât bibliotecile “publice” cât și cele private au practicat împrumurile de carte, astfel încât lucrările aflate în aceste mici laboratoare de erudiție au circulat totdeauna în societatea alcătuită din toți cei care aveau preocupări culturale din cele mai importante orașe ale principatelor, București și Iași. În acest fel, ideile europene au pătruns în Moldova și Valahia, fie dinspre Franța, fie dinspre Germania, prin intermediul acestor împrumuturi de carte.³

Un alt instrument de propagare a culturii și a ideilor europene în spațiul românesc a fost reprezentat de către tinerii boieri plecații la studii în principalele orașe ale Europei, în special Paris și Berlin.⁴

De obicei, tinerii membri ai familiilor boierești din principate se îndreptau în principiu spre Paris ca destinație pentru perioada studiilor. Dacă în primii ani ai secolului al XIX-lea numărul tinerilor români aflați în principalele orașe europene pentru studii era extrem de mic, pe la începutul anilor 1830 numărul acesta a fost mereu în creștere.⁵

Libertatea de opțiune pentru tinerii care doreau să-și urmeze studiile în cele mai importante centre universitare din Europa occidentală a fost totalmente suprimată, cel puțin în Moldova, încă din primii ani ai domniei lui Mihail Sturdza. Acest domnitor (care, ca o ironie, a decedat la Paris) a luat hotărârea ca tinerilor studiosi din Moldova să nu li se mai permită să studieze în capitala franceză, deoarece învățătura dobândită la Paris era îmbibată de celebrul “cuget al nesupunerii franțuzești”⁶ și asta deoarece, majoritatea studenților care se întorceau din Franța (pe vremea aceea, toți tinerii care plecau la studii în străinătate, se întorceau imediat după finalizarea acestora în țară), indiferent de originea lor socială, erau cuceriiți de ideile și de principiile de guvernare democratice care erau din ce în ce mai cunoscute și dezbătute în Europa.⁷

Acest spirit novator era cauționat încă din primii ani ai secolului al XIX-lea. Astfel, încă de la 29 martie/10 aprilie, un grup destul de numeros (36) de boieri aparținând cu toții celor mai ilustre familii din Moldova, aveau să înainteze o anafora către domnitorul Alexandru Moruzi, care fusese domnitor și în Muntenia între 1799 și 1801, anafora în care erau “înfierăți” autorii unei “închipuiri de jalobe [...] fără iscălituri”, “arătaoare de un cuget a nesupunerii franțuzești, cutezând a zice cătră stăpânire cuvinte de îngrozire”.⁸

Tocmai răspândirea acestor idei printre tinerii din principate a determinat agregarea reprezentanților aristocrației funciare de la noi într-o grupare care avea drept principal scop păstrarea vechilor structuri de putere și menținerea mării boierimi ca forță preponderentă în viața politică românească. Această grupare va deveni din ce în ce mai prezentă și mai vocală în viața politică românească, pledând pentru dezvoltarea structurilor politice în acord cu vechile tradiții, până când, în anul 1880 va da naștere Partidului Conservator, cel care va

---

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Neagu Djuvara, *Între orient și occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, Ediția a VII-a, Humanitas București, 2009, p. 337

⁵ Ibidem.

⁶ Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România. De la origini până la 1918*, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 21

⁷ Neagu Djuvara, op. cit., p. 341.

⁸ Cristian Polscaru, *Originile “Partidei Naționale” din Principatele Române. Sub semnul “politicii boierești” (1774-1828)*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași 2013, p. 531.

împărți scena politică de la noi până la sfârșitul primului război mondial cu celălalt partid de guvernământ, Partidul Liberal.¹

De partea cealaltă, Naum Râmniceanu a folosit pentru prima data termenul “liberal” în contextul în care descria evenimentele ce se petreceau în Franța, acolo unde “focul războiului [...] înăuntru” era purtat “între regaliști și liberali”.²

Nu degeaba se plângeau bătrânii boieri de răspândirea acestui spirit de “nesupunere franțuzească”. Încet, încet, începe să-și facă simțită prezența în vocabularul politic de la noi un termen cu o puternică simbolistică, acela de cetățean. Chiar dacă fusese folosit și înainte de începutul secolului al XIX-lea, cuvântul cetățean va împrumuta de acum încolo accepțiunea pe care i-o dăduse revoluția franceză.³

Influența occidentală, mai ales franceză și germane, era sesizată și de Alecu Russo, cel care atrăgea atenția și asupra vitezei ce a marcat complexul de schimbări ce au avut loc în principate la începutul secolului al XIX-lea: “Curioasă nălucire omenească !... Deși un pătrar de veac aproape a trecut de atunci ... într-un curs de 20 de ani, mai mult a trăit Moldova decât în cele de pe urmă două veacuri. Vieța părinților a trecut lină ca un râu ce curge lin prin livezi și grădini și se pierde fără vuet în Siret. Ei au deschis ochii într-un leagăn moale de obiceiri orientale; noi am răsărit în larva ideilor noi; ochii și gândul părinților se îndreptau la răsărit, ai noștri ochi stau țintiți spre apus!”⁴

Cei o sută și ceva de ani ai domniilor fanariote, perioadă în care s-au succedat la domnie treizeci și unu de domnitori în Moldova și Valahia, au însemnat o perioadă de “îngheț” economic și politic. De aici și imaginea celor două principate ca niște regiuni bogate, populate însă de locuitori care aveau o viață destul de grea. Din multele relatări ce aveau un conținut asemănător o reținem pe cea a lui d’Hauterive: “Pe măsură ce ne îndepărtăm de ținuturile turcești, Muntenia devine mai frumoasă și mai populată; ... herghelii de cai și de iepe gata să fete, boi ca cei din Auvergne, oi cu lâna creată și mari cât niște tufișuri ... Casele mici ... aproape la fel de sărăcicioase ca cele din satele noastre din Beauce și Sologne, cuprind în ele zece persoane ... trupul le este acoperit de zdrențe.”⁵ Același d’Hauterive recunoștea însă că “sărăcia nu este decât pe pereți”.⁶

Decalajul față de condițiile economice și politice începea să devină evident și pentru acei români care călătoreau în Europa, așa cum este cazul lui Dinicu Golescu.⁷

Două nume se evidențiază extrem de pregnant în viața politică din principate în deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, Tudor Vladimirescu și Ionică Tăutu. Chiar dacă ambii se declarau a fi “boieri simpatrioți”, chiar dacă ambii căutau contactul cu societatea, încercând să comunice direct cu ai lor compatrioți, lovindu-se însă de lipsa a ceea ce astăzi

---

¹ Termenul “conservator” a fost folosit pentru prima data de către Mihail Sturdza, într-o scrisoare adresată consulului Rusiei, Minciaki, scrisoare în care îi făcea cunoscute oficialului rus motivele pentru care nu revenise încă în țară în urma surghiunului impus de evenimentele politice din timpul anului 1821. Viitorul domnitor se erijase în liderul unei grupări politice alcătuită din mari boieri, grupare care se ghida, în activitatea sa politică, după unele “principii conservatoare”. A se vedea, în acest sens, *A fi conservator. Antologie, comentarii și bibliografie de Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad*, Editura Meridiane, București, 2002, pp. 9-10.

² Cristian Ploscaru, *op. cit.*, p. 87.

³ Mihai Cojocaru, Cristian Ploscaru (coordonatori), *Retorica politică modernă în spațiul românesc. Origini și forme de manifestare (secolele XVII-XIX)*, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, p. 78.

⁴ Alex. Russo, *Cugetări și amintiri. Ediție publicată de P. V. Haneș*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, pp. 3-4.

⁵ Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 36.

⁶ Ibidem.

⁷ Constantin (Dinicu) Golescu, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826*, Tipografia “Cooperativa”, București, 1910.

numim spațiu public¹, cei doi au ales căi diferite de acțiune. Dacă Vladimirescu a ales acțiunea în sensul propriu al termenului, lucru datorat măcar în parte și cunoștințelor sale militare, Ionică Tăutu s-a limitat doar la partea pur teoretică, fiind cel mai prolific scriitor politic al acelor vremuri, activitatea sa culminând cu celebrul proiect de constituție formulat de acesta și rămas cunoscut în istoriografia românească sub denumirea de *constituție cărvunară*.

Tudor Vladimirescu a fost unul dintre cele mai interesante personaje din istoria politică românească. Provenind dintr-o familie de moșneni dintr-o regiune aflată la confluența județelor Gorj și Mehedinți, a început să urce rang cu rang în ierarhia boierească, devenind administrator de plasă. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 s-a înrolat în armata rusă, conducând un grup de panduri. Era un foarte bun administrator dar avea și unele cunoștințe juridice. Însă cel mai important era talentul de scriitor și orator politic pe care l-a demonstrat Vladimirescu².

Încă din prima frază a proclamației din data de 23 ianuarie 1821, imediat după formula de salut, Vladimirescu aducea în atenția auditorului său unul dintre principiile foarte bine cunoscute la acea dată în vestul Europei, anume acela potrivit căruia guvernării au dreptul legitim de a se ridica împotriva unei guvernări nedrepte și opresive. Vladimirescu proclama că “nici o pravilă nu oprește pe om de a întâmpina răul cu rău! Șarpele când îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața”³.

Într-un alt document elaborat de către Tudor Vladimirescu identifica și cauzele ce aduseseră Țara Românească în situația grea în care se afla, apreciind că “neconținutele noastre necazuri și cumplitele patimi ce le suferim din pricina unirii pământenilor boieri cu cei du pe vremi trimiși domni și otcârmuitori acestui norod de Dumnezeu păzit și de cătră prea înalta împărăție ...”⁴.

Motivele care l-au “silit a apuca armele” erau expuse de către Tudor Vladimirescu într-o altă proclamație, datând din 20 martie 1821, în care se arăta că aceste pricini erau, între altele, “pierderea privilegiurilor noastre și jafurile cele nesuferite care le pătimea frații noștri”⁵.

Cea mai importantă creație în materie de gândire politică în deceniul ce a urmat revoltei conduse de Tudor Vladimirescu a fost cea care a rămas cunoscută în istoriografia românească sub numele de “constituția cărvunarilor”. Numele acesta se datorează faptului că ideile care au stat la baza acestui proiect de reorganizare politică a Moldovei erau împărtășite la începutul secolului al XIX-lea, în primul rând, de către reprezentanții boierimii mici și mijlocii care, odată ce au intrat în contact cu ideile care fuseseră puse în circulație în timpul revoluției franceze din 1789 au încercat, și în mare măsură au și reușit, să le popularizeze și să le transforme în legi care să contribuie la edificarea unei societăți moderne din punct de vedere social, economic, dar mai ales din punct de vedere politic, prin impunerea unor

---

¹ Cristian Ploscaru, *op. cit.*, p. 74.

² Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 323. De altfel, Djuvara aprecia că scrierile lui Vladimirescu “au o forță de expresie, o violență stăpânită și înălțătoare, care, chiar și astăzi, mai păstrează parfumul locului și mirosul de praf de pușcă”.

³ Proclamația lui Tudor Vladimirescu, 23 ianuarie 1821, în Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*. Ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura C. H. Beck, București, 2016, p. 64.

⁴ Arzul adresat Înaltei Porți de către Tudor Vladimirescu din partea norodului Țării Românești, 23 ianuarie 1821, în Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 64.

⁵ Proclamația lui Tudor Vladimirescu către locuitorii din București, 20 martie 1821, în Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 65.

principii occidentale de guvernare, dar mai ales prin înființarea de instituții care să simplifice viața locuitorilor Moldovei.

Deși acest document a rămas cunoscut în istorie cu denumirea de “constituția cărvunarilor” după calificativul peiorativ pe care reprezentanții marii boierimi îl foloseau pentru a eticheta o mișcare din ce în ce mai populară printre reprezentanții celorlalte categorii de boieri. “Cărvunarii” sau “novatorii” luptau pentru egalitate, dar pentru egalitate în drepturi politice pentru toți boierii, indiferent de rang. Ei au beneficiat nu numai de mișcarea lui Vladimirescu din Țara Românească, ci și de faptul că, după restaurarea domniilor pământene, primul domnitor indigen al Moldovei a fost desemnat Ioniță Sandu Sturdza care era și el un reprezentant al cărvunarismului. Acesta se declarase de acord să “adopte” constituția cărvunarilor și să guverneze conform prescripțiilor acesteia, până în momentul în care se vor fi ales noi adunări administrative ale țării, care să adopte o nouă constituție, care ar fi definitivat programul reformator al cărvunarilor.

Proiectul de constituție a fost, așa cum am mai precizat, rodul colaborării în planul ideilor, a câtorva dintre reprezentanții boierimii mici și mijlocii, dar și a unor boieri mazili. Adoptarea acestui proiect ar fi avut ca urmare creșterea numărului de persoane ce se bucurau de drepturi politice de la câteva sute la câteva mii. Printre cei ce au inspirat acest proiect de constituție trebuie amintit, în primul rând Ionică Tăutu, descendent al uneia dintre cele mai vechi familii din Moldova, dar care în ultima vreme decăzuse destul de mult, inginer hotarnic, o meserie extrem de importantă în acele vremuri. O influență importantă asupra felului în care a fost definitivat textul acestui proiect de constituție s-ar părea însă că au avut și alți contemporani printre care, amintim pe Alecu Russo, cel despre care se aprecia că, prin stilul său și prin insistența de care dădea dovadă în promovarea de noi principii de guvernare, ar fi jucat un rol foarte asemănător celui pe care-l avusese Tudor Vladimirescu, cel care acționase cu “pușca plăieșească”¹. La fel de importantă a fost considerată și influența marelui vornic Iordache Drăghici, marele vornic Ion Tăutu, bunicul “cărvunarului”, precum și cea a juristului Andronache Donici².

“Constituția” cărvunarilor este, atât prin ceea ce a reprezentat în sine, dar și prin reacțiile pe care le-a produs în rândurile marii boierimi, un moment de mare importanță în istoria politică, atât în Moldova cât și în Țara Românească, acesta fiind momentul în care societatea politică românească, reunită în mare parte în ceea ce era denumită partida națională, se scinda în mod ireversibil în două mari orientări distincte ce aveau să definească viața politică românească pe toată durata secolului al XIX-lea, până chiar în primii ani ai secolului al XX-lea, indiferent de schimbările sociale și politice care aveau să se petreacă. Coordonatele vieții politice românești aveau să se mai schimbe abia după sfârșitul primului război mondial când, ca urmare a dispariției Partidului Conservator avea să se modifice și scena politică românească, dominată timp de aproape un secol de lupta dintre conservatori și liberali, în perioada interbelică locul conservatorilor fiind luat de Partidul Național Țărănesc³.

Reprezentant al liberalismului timpuriu, așa cum îl cataloga Emanuel Turczynski, Ionică Tăutu urmase studii de matematică și științe ale naturii iar, datorită faptului că avea legături de rudenie cu persoane ce trăiau în Bucovina, era la curent și cu spiritul reformelor teresiano-iosefinice implementate acolo⁴.

---

¹ *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, p. 19.

² *Ibidem*.

³ Apostol Stan, Mircea Iosa, *op. cit.*, p. 31.

⁴ Emanuel Turczynski, *op. cit.*, p. 103.

Educația pe care și-o însușise Ionică Tăutu și principiile pe baza cărora considera că trebuia reformată societatea moldoveană, l-au determinat pe Paul Cornea să-l catalogheze pe Tăutu ca fiind “primul român modern”¹, dovadă în acest sens fiind, dincolo de ideile pe care le punea în cuprinsul proiectului său de reformă, dar mai ales printr-un limbaj deloc comun pentru acea vreme², chiar dacă mai apăreau încă destui termeni juridici care aveau să devină vetuști la scurt timp după aceea, urmând a fi înlocuiți de cei pe care îi folosim și în zilele noastre.

O precizare trebuie făcută în legătură cu caracterul “constituțional” al proiectului cărvunarilor.

Dintre autorii mai vechi ce s-au pronunțat în legătură cu acest proiect de reformă, îl amintim aici pe D. V. Barnoschi, cel care publica o copie a textului “Constituției” cărvunarilor însoțită de scurte comentarii asupra articolelor acestui proiect, incluse într-o lucrare publicată cu ocazia aniversării a 100 de ani de la redactarea acestui proiect, dată de la care au mai trecut până astăzi încă 100 de ani. În introducerea la lucrarea intitulată “Originile democrației române”, autorul a fost preocupat mai degrabă de identificarea celor care au participat, alături de Ionică Tăutu, la conturarea de principiu a textului acestui proiect de reformă, precum și a felului în care ideile conservatoare s-au împletit cu cele de sorginte novatoare în procesul de alcătuire a corpului acestui proiect de reformă³. Utilizând termenul de constituție fără ghilimele, (prin urmare percependu-l ca pe un veritabil proiect de constituție, autorul nu se pronunța însă asupra dispozițiilor din proiect ce ar fi îndreptățit adoptarea unei asemenea concluzii).

Ioan Stanomir aprecia proiectul cărvunarilor ca fiind mai degrabă “o sinteză recapitulativă”, un fel de rupere cu trecutul, un moment ce marchează distanțarea de tot ceea ce însemna Vechiul Regim reprezentat de domniile fanariote⁴.

Analizând textul “Constituției” cărvunarilor observăm faptul că există prea puține repere pentru a califica acest document ca fiind o veritabilă Constituție. Este adevărat că textul tratează despre dreptul de proprietate, educație sau libera exprimare. Într-adevăr, reglementarea dreptului de proprietate, în special proprietatea privată era un prim pas către modernizarea societății, în primul rând în plan economic. Creșterea economică ar fi avut numai influențe benefice asupra stării societății românești și din celelalte puncte de vedere. La fel de importantă era și reglementarea posibilității ca statul să se folosească de dreptul de expropriere pentru cauză de utilitate publică, pentru edificarea de construcții ce ar fi reprezentat un beneficiu pentru întreaga societate, fără a mai putea fi împiedicat în astfel de inițiative de proprietarii de imobile ce nu ar fi fost dispuși să renunțe la acestea. De asemenea, învățământul în limba română ar fi contribuit, așa cum avea să o și facă, la fortificarea gradului de conștiință națională.

---

¹ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, București, 1972, p. 241.

² Radu Carp, Ioan Stanomir, Laurențiu Vlad, *De la “pravilă” la “constituție”. O istorie a începuturilor constituționale românești*, Editura Nemira, București, 2002, p. 19.

³ D. V. Barnoschi, *Originile democrației române. “Cărvunarii”. Constituția Moldovei dela 1822*, Editura Viața Românească, Iași, 1922, pp. 110-125.

⁴ Ioan Stanomir, *Nașterea Constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, Editura Nemira, București, 2004, p. 79.